ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Συγγραφή : *Τερεζάκης Γιώργος* *(7/3/2007)*

Για παραπομπή : *Τερεζάκης Γιώργος , «Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», 2007, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5954>

Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

Περίληψη :

Η μητρόπολη Προύσης γνώρισε ιδιαίτερη ακμή κατά την Οθωμανική περίοδο, λόγω της εγγύτητάς της με την Κωνσταντινούπολη, της παρουσίας πολυάριθμου χριστιανικού ποιμνίου και της οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής. Ο χώρος της εντοπίζεται στο ανατολικό τμήμα της βιθυνικής πεδιάδας και στο θαλάσσιο μέτωπο από τους Ελεγμούς έως την Τρίγλια.

Γεωγραφική Θέση

Βορειοδυτική Μικρά Ασία

Ιστορική Περιοχή

Βιθυνία

---

1. Γενικά ιστορικά

1.1. 14ος-17ος αιώνας

Οι περισσότερες από τις εκκλησιαστικές διοικήσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου που επιβίωσαν στη Μικρά Ασία κατά την Οθωμανική περίοδο ήταν μητροπόλεις με μεγάλο κύρος λόγω της παλαιότητας και της ιστορικότητάς τους. Η περίπτωση της Προύσας αποτελεί εξαίρεση, αφού πρόκειται για μητρόπολη που ιδρύθηκε μόλις την περίοδο των Παλαιολόγων, από την αναβάθμιση της επισκοπής Προύσης, η οποία έως τότε υπαγόταν στη μητρόπολη Νικομηδείας.[1] Ως επισκοπή, η εκκλησιαστική διοίκηση της Προύσας είχε ήδη μακρά ιστορία που ανάγεται στην Πρώιμη Βυζαντινή εποχή, αν και η ίδια η πόλη δεν ανήκε στις μεγαλύτερες και σημαντικότερες της Βιθυνίας κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο και την ύστερη Αρχαιότητα. Η αναβάθμιση της σημασίας της ίδιας της πόλης, και κατ' επέκτασιν της εκκλησιαστικής αρχής της, αποτελεί φαινόμενο που συνδέεται με τη συρρίκνωση της βυζαντινής επικράτειας στη Μικρά Ασία κατά την Ύστερη Βυζαντινή περίοδο και στη συνέχεια με τη ραγδαία ανάπτυξη της πόλης κατά τα Οθωμανικά χρόνια.

Η περίοδος του 14ου και των αρχών του 15ου αιώνα αποτελεί φάση κρίσης και αστάθειας για τη μητρόπολη Προύσης, όπως και για τις περισσότερες άλλες εκκλησιαστικές διοικήσεις του μικρασιατικού χώρου, λόγω των δυσχερειών από τη μακρόχρονη πίεση που προηγήθηκε της κατάκτησης της πόλης (1326) και, στη συνέχεια, λόγω των δυσμενών συνεπειών της ίδιας της κατάκτησης. Συνοδικά έγγραφα του 1315 αποκαλύπτουν ότι υπήρχε τότε μητροπολίτης Προύσης που ήταν παρών στις συνεδριάσεις της Ιεράς Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη.[2] Αυτό δε σήμαινε συστηματική απουσία από την έδρα του, αφού η σχετική εγγύτητα με την Κωνσταντινούπολη επέτρεπε να παρευρίσκεται σε συνεδριάσεις της Ιεράς Συνόδου χωρίς παράλληλη εγκατάλειψη των ποιμαντορικών καθηκόντων του μητροπολίτη στο χώρο αρμοδιότητάς του. Το δεδομένο αυτό αποτελούσε ιδιαίτερο πλεονέκτημα για τους αρχιερείς των βιθυνικών μητροπόλεων, όπως φάνηκε καθαρά και το 18ο αιώνα με την καθιέρωση του θεσμού του γεροντισμού.

Ήδη από το 1318 μαρτυρείται ότι ο μητροπολίτης Προύσης βρισκόταν σε δυσμενή θέση λόγω της πίεσης από τους Οθωμανούς και την πολιορκία των πόλεων της Βιθυνίας. Ως αντίδραση στην πίεση, η Εκκλησία της Προύσας ανέλαβε τη διοίκηση της εκκλησιαστικής επαρχίας Απαμείας (Μουδανιά). Επιπλέον της εκχωρήθηκε το πατριαρχικό μοναστήρι του Οσίου Ευστρατίου μέσα στην πόλη. «Φαίνεται ότι οι συνθήκες στην Προύσα κατά την πεντηκονταετία μετά την κατάκτηση ήταν κρίσιμες, εφόσον το 1327 και ξανά το 1331, ο μητροπολίτης της εμφανίζεται ως πρόεδρος της Βιζύης στην Ευρώπη και νόμιμος μητροπολίτης εμφανίζεται μόνο το 1347».[3] Είναι επίσης ενδεικτικό ότι από το 1347 μέχρι το 1386 δεν αναφέρεται κανένας μητροπολίτης για την επαρχία της Προύσας. Τελευταία γνωστή εκχώρηση της επαρχίας της Προύσας σε άλλο μητροπολίτη είναι αυτή του 1381, οπότε παραχωρείται στο νεοεκλεγέντα τότε μητροπολίτη Νικαίας Νικόλαο λόγω της ανεπάρκειας των πόρων της επαρχίας του.

Συγγραφή : Τερεζάκης Γιώργος (7/3/2007)
Για παραπομπή : Τερεζάκης Γιώργος , «Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», 2007, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5954>

Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

Η αναδιοργάνωση της μητρόπολης Προύσης και η αποκατάσταση του αρχιερέα της στην έδρα του φαίνεται ότι ξεκινά το 1386. Τότε στο μητροπολίτη Προύσης παραχωρείται και η διοίκηση της Εκκλησίας του Κοτυαίου (Κιουτάχεια), ενώ το 1401 αναλαμβάνει και την Εκκλησία της Νικομήδειας.[4] Η οριστική αναδιοργάνωση της Εκκλησίας της Προύσας πρέπει να συντελείται μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης και την επακόλουθη θεσμική ενσωμάτωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο οθωμανικό κράτος, που για τη Μικρά Ασία σηματοδοτεί την αναδιοργάνωση των εκκλησιαστικών αρχών, οι οποίες ήταν πολύ λιγότερες βέβαια απ' ό,τι στο παρελθόν. Στο εξής δεν πρέπει να υπήρχε στην Προύσα πρόβλημα διαδοχής και σταθερής παρουσίας των μητροπολιτών, ενώ πρώτος μητροπολίτης μετά την άλωση μαρτυρείται ο Θεόδουλος, που η αρχιερατία του εντοπίζεται μεταξύ των ετών 1467 και 1483/1484. Η αποκατάσταση της εύρυθμης λειτουργίας της εκκλησιαστικής αρχής στην Προύσα επιβεβαιώνεται από την καταγραφή του μητροπολίτη της και σε επισκοπικό κατάλογο του Οικουμενικού Πατριαρχείου που θεωρείται ότι παρουσιάζει δεδομένα του 16ου αιώνα, καθώς και στα δύο σωζόμενα πατριαρχικά μπεράτια του 1483 και του 1525.[5]

Η υπερσυγκέντρωση μητροπόλεων στο χώρο της Βιθυνίας (Χαλκηδόνος, Προύσης, Νικομηδείας, Νικαίας, Κυζίκου), σε μια εποχή κατά την οποία λίγες μόνο μητροπόλεις επιβίωναν σε ολόκληρη τη Μικρά Ασία και κάλυπταν εκτεταμένες περιοχές, οφείλεται από τη μια μεριά στον πρακτικό λόγο της γειτνίασης με την Κωνσταντινούπολη, που σε εκείνη τη μάλλον δύσκολη για την εκκλησία εποχή επέτρεπε στους αρχιερείς τους να βρίσκονται συχνά στην Κωνσταντινούπολη, ακόμη και να διαμένουν μόνιμα εκεί, να μετέχουν στην Ιερά Σύνοδο και παράλληλα να μπορούν να διατηρούν τακτική επικοινωνία με το χώρο της διοίκησής τους. Από την άλλη οφείλεται στο αυξημένο κύρος κάποιων από τις μητροπόλεις αυτές ως τόπων τέλεσης Οικουμενικών Συνόδων και στην υψηλή θέση τους στην ιεραρχική τάξη (Χαλκηδόνος, Νικομηδείας, Νικαίας). Στην περίπτωση της μητρόπολης Προύσης ο λόγος της διατήρησής της έχει να κάνει, πέραν της εγγύτητας με την Κωνσταντινούπολη, με την εντυπωσιακή ανάπτυξη της πόλης μετά την οθωμανική της κατάκτηση, με την ανάδειξή της σε πρώτη οθωμανική πρωτεύουσα και την εξέλιξή της σε μία από τις μεγαλύτερες και πλουσιότερες πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με ιδιαίτερα ανεπτυγμένη εμποροβιοτεχνική δραστηριότητα, ιδίως στον τομέα της υφαντουργίας.

Οι οικονομικές συνθήκες στην Προύσα προφανώς ευνόησαν τη διατήρηση της μητρόπολης. Αν και η πόλη είχε μουσουλμανική πλειοψηφία, διατηρήθηκε μια χριστιανική κοινότητα, η οποία λόγω οικονομικής ευρωστίας από τη συμμετοχή της στην έντονη επιχειρηματική δραστηριότητα της πόλης μπορούσε να υποστηρίξει τη λειτουργία της μητρόπολης και την παρουσία του μητροπολίτη. Οι καταγραφές του πεσκεσιού και της πατριαρχικής εισφοράς των ετών 1641-1651 και 1644-1665 δείχνουν ότι η μητρόπολη Προύσης παρά την περιορισμένη της έκταση κατατάσσεται στην τέταρτη θέση μεταξύ των μικρασιατικών μητροπόλεων, μετά τις μητροπόλεις Τραπεζούντος, Κυζίκου και Εφέσου.[6] Ήδη από το 14ο-15ο αιώνα το χριστιανικό στοιχείο της πόλης περιλάμβανε εποίκους από άλλα μέρη της Μικράς Ασίας, που μετοίκησαν εκεί είτε οικειοθελώς για οικονομικούς λόγους, είτε στο πλαίσιο των οργανωμένων από την οθωμανική διοίκηση μετοικήσεων. Για παράδειγμα, έποικοι από τη Φιλαδέλφεια, καθώς και από την πόλη Σιμάβνα, ίσως υποχρεώθηκαν από το Βαγιαζίτ Α΄ να μετοικήσουν. Πριν από την Άλωση μαρτυρείται εκεί μια εύπορη ορθόδοξη κοινότητα. Το 1487 υπήρχαν στην Προύσα 276 χριστιανικές οικογένειες αλλά ο αριθμός αυτός μειώθηκε εντυπωσιακά κατά τα επόμενα χρόνια, ώστε το 1522 υπήρχαν μόνο 69.[7] Για την κατάσταση της χριστιανικής κοινότητας της Προύσας κατά το 16ο και 17ο αιώνα αντλούμε πληροφορίες και από πηγές, όπως ένα κατάστιχο εισφορών υπέρ του Αγίου Τάφου από τον κώδ. 496 του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων με αναφορές μεταξύ των ετών 1543-1589 και 1618-1630, καθώς και από τον περιηγητή Gerlach (1576).[8]

Στο παραπάνω κατάστιχο του Πατριαρχείου καταγράφονται και χριστιανοί κάτοικοι της Προύσας, «ραφτάδες» προερχόμενοι από τη Θεσσαλία, την Τραπεζούντα, την Καλόλιμνο (Προποντίδας), τη Θεσσαλονίκη, την Πελοπόννησο, την Κρήτη και την Ευρυτανία, τους οποίους είχε προφανώς προσελκύσει η ανεπτυγμένη υφαντουργία της πόλης. Στην πόλη πιθανώς υπήρχε και μικρό ποσοστό αρμενικού στοιχείου, που μάλλον ενισχύθηκε στη διάρκεια του 17ου αιώνα, αφού ο Tournefort (1701) αναφέρει την παρουσία 500 αρμενικών οικογενειών έναντι 300 ορθόδοξων.[9] Οι δυνατότητες συντήρησης της μητρόπολης βασίζονταν όχι μόνο στην αριθμητικά περιορισμένη και εύπορη ορθόδοξη κοινότητα της πόλης, αλλά και στο υπολογίσιμο χριστιανικό στοιχείο της περιφέρειας, όσο και αν αυτή δεν ήταν εκτεταμένη.

Συγγραφή : *Τερεζάκης Γιώργος (7/3/2007)*
Για παραπομπή : *Τερεζάκης Γιώργος , «Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», 2007, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5954>

Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

Σύμφωνα με τις πληροφορίες του Gerlach από το έτος 1576, το ορθόδοξο στοιχείο που κατοικούσε στις συνοικίες Καγιά-Μπασί και Ντεμίρ-Καπού διέθετε μία μόνο εκκλησία που λειτουργούσε, το μητροπολιτικό τότε ναό των Αγίων Αποστόλων, όπου και ο οίκος του μητροπολίτη. Το μητροπολίτη επικουρούσαν τρεις ακόμη ιερείς, ενώ υπήρχε και άλλος ένας ναός, του Αγίου Νικολάου, που δεν τον λειτουργούσαν συχνά. Η κοινότητα της Προύσας άρχισε να αποκτά και άλλους ναούς από το 1642, με αποτέλεσμα να καθιερωθεί ως μητροπολιτικός ναός από τα μέσα του 17ου αιώνα ο ναός του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, στη συνοικία Μπαλίκ-Παζάρ (ψαραγορά). Εκεί συγκεντρώθηκε τότε κυρίως ο ορθόδοξος πληθυσμός, ενώ ο ναός διατήρησε αυτή τη χρήση ως το 1923.[10] Τη σημασία της περιφέρειας της Προύσας για το Οικουμενικό Πατριαρχείο τονίζει και η ύπαρξη τεσσάρων σταυροπηγιακών μονών στα όρια της, των μονών Μηδικίου και Πελεκητής στην Τρίγλια, Αγίου Αβερκίου στους Ελεγμούς και Αγίου Γεωργίου στο Πελαδάρι.[11]

1.2. 19ος-20ός αιώνας

Από τα μέσα του 19ου αιώνα ο ορθόδοξος πληθυσμός της επαρχίας Προύσης βιώνει τις ιστορικές εξελίξεις που συνδέονται με την πληθυσμιακή αύξηση και την οικονομική ανάπτυξη του ορθόδοξου χριστιανικού στοιχείου στη δυτική Μικρά Ασία γενικά και στη Βιθυνία ειδικότερα, τη θεσμοθετημένη ανάδειξη των μητροπολιτών ως κορυφαίων εκπροσώπων των ορθόδοξων κοινοτήτων στην επαρχιακή διοίκηση, την ανάπτυξη της παιδείας ως επί το πλείστον μέσα από θεσμούς ελεγχόμενους από τις εκκλησιαστικές αρχές, την ανάδειξη νεοτεριστικών ιδεολογικών αναζητήσεων συνδεδεμένων με ζητήματα ταυτότητας και το εθνικό ζήτημα.

Σε αντίθεση όμως με την ευμάρεια που χαρακτήριζε κατά την Πρώιμη Οθωμανική περίοδο τη χριστιανική κοινότητα της Προύσας λόγω της εξαιρετικά ανεπτυγμένης οικονομίας της, τα πράγματα μάλλον αλλάζουν τώρα. Η ιστορικός Σία Αναγνωστοπούλου θεωρεί ότι, σε αντίθεση με άλλες πόλεις, η Προύσα θα μπορούσε να διαθέτει αστική τάξη, αν όχι τόσο ισχυρή όσο αυτή της Σμύρνης, τουλάχιστον αρκετά σημαντική. Αυτό εξαιτίας της θέσης της πόλης και των οικονομικών δομών της. Ωστόσο «η κοινότητα της Προύσας ήταν ανέκαθεν φτωχή. Ένας ασήμαντος αριθμός Ελλήνων ασχολούνταν με το εμπόριο και τη βιοτεχνία».[12] Οι βασικοί λόγοι για τους οποίους η κοινότητα της Προύσας δε γνώρισε αξιόλογη τοπική αστική ανάπτυξη είναι δύο: Ο ξαφνικός αφανισμός της τοπικής βιοτεχνίας της από τη μια και η υπεροχή της αρμενικής κοινότητας από την άλλη.[13] Οι βιοτεχνίες επεξεργασίας μεταξιού υπέστησαν σκληρό ανταγωνισμό λόγω της παραγωγής υφασμάτων που κατασκευάζονταν από ένα είδος συνθετικού μεταξιού. Επίσης, τόσο η διείσδυση του δυτικού εμπορίου όσο και η αριθμητική υπεροχή των Αρμενίων, οι οποίοι κατέλαβαν τις θέσεις των τοπικών αντιπροσώπων των μεγάλων δυτικών οίκων, εμπόδισαν τους ελληνόφωνους να επιδοθούν σε αυτήν τη δραστηριότητα.[14]

Τα επαγγέλματα που ασκούσαν οι Ρωμιοί δεν τους επέτρεπαν παρά περιορισμένη ιδιοποίηση των οικονομικών πόρων. Ασφαλώς αυτό επέδρασε στη δημογραφική εικόνα της περιοχής. Η φτωχή αυτή κοινότητα χρωστάει την εικόνα της ανεπτυγμένης κυρίως στις δωρεές των ευεργετών της (του Ζαρίφη και του Ευγενίδη), πλούσιων κατοίκων της Κωνσταντινούπολης που κατάγονταν από την Προύσα.[15]

Η οικονομική λειτουργία της κοινότητας της Προύσας επηρεαζόταν από την επικρατούσα ιδεολογία. Κατά την Αναγνωστοπούλου, αν η πλειονότητα των παράλιων κοινοτήτων, είτε επρόκειτο για τα Άδανα είτε για την Τραπεζούντα, το Αϊβαλί ή το Αϊδίνι, έθεταν την οργάνωσή τους στην υπηρεσία της εθνικής ιδεολογίας αλλά –έστω και σε περιορισμένη κλίμακα αυτή την εποχή– και του αλυτρωτισμού, μερικές άλλες, αν και παράλιες, αντιδρούσαν στη νέα αποστολή της κοινότητας.[16]

Επιπλέον, ο πολιτικός και ιδεολογικός προσανατολισμός των μελών της ορθόδοξης κοινότητας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της απόκλισης απέναντι στο καθιερωμένο. Η σχετική «αδιαφορία» των Ρωμιών της Προύσας για κάποια εθνικά θέματα, που έφτανε στα όρια της αντίδρασης σε οποιαδήποτε παρέμβαση του ελληνικού προξενείου, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν οι ελληνικές διπλωματικές αρχές, κυρίως κατά την περίοδο των εκλογών του 1912: «[...] το πατριωτικό αίσθημα μόλις εις τα σπάργανα [...] ευρίσκεται ενταύθα. Η δε βασιλική Κυβέρνησις εντελώς παρημέλησε τους εν τη Διοικήσει ταύτη Ελληνικούς πληθυσμούς. [...]. Εν Προύση δύναται να είπη τις ότι ουδεμία

Συγγραφή : Τερεζάκης Γιώργος (7/3/2007)
Για παραπομπή : Τερεζάκης Γιώργος , «Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», 2007, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5954>

Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

ομόνοια [...] υπάρχει, αλλ' ούτε το Βασιλικόν Υποπροξενείον δύναται να έχη επιρροήν τινα επί του όλου χριστιανικού πληθυσμού, χαρακτηριστική είναι η εξής φράσις ακουσθείσα [...] μετά την θείαν λειτουργίαν [...] και λεχθείσα υπό τινος δημογέροντος Χατζηιωάννου: "Τώρα τρώγωμεν ένα κομμάτι ψωμί, άμα έλθουν εδώ αυτοί [...] κι αυτό θα μας το πάρουν". Το λυπηρότερον πάντων είναι ότι ουδεμίαν βάσιν δύναται να δώση τις εις τους λόγους των ενταύθα κατοίκων, η έλλειψις χαρακτήρος είναι το κυριότερον χαρακτηριστικόν των Προυσαιέων».[17]

Γίνεται σαφές ότι ο ελληνόφωνος χριστιανικός πληθυσμός της Προύσας ξεφεύγει από τα όρια της επίσημης εθνικής ιδεολογίας και καθορίζει τη συμπεριφορά του με κριτήρια οικονομικής φύσης. Το ερώτημα είναι αν και κατά πόσο η μητρόπολη Προύσης συνέβαλε στη διαμόρφωση της συγκεκριμένης συμπεριφοράς, το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση μελλοντικής έρευνας.

2. Γεωγραφικός χώρος και δημογραφική κατάσταση

Τα όρια της εκκλησιαστικής επαρχίας της Προύσας είναι γνωστά με ακρίβεια μόνο κατά το 19ο και 20ό αιώνα μέχρι την Έξοδο (1923). Παρά ταύτα όμως, η έκταση της επαρχίας δεν πρέπει να διέφερε ιδιαίτερα από την ίδρυση της μητρόπολης. Γενικά ο χώρος αρμοδιότητας της μητρόπολης εντοπίζεται στο ανατολικό τμήμα της βιθυνικής πεδιάδας και στο θαλάσσιο μέτωπο από τους Ελεγμούς έως την Τρίγλια, εκτεινόμενος σε 25 χιλιόμετρα ακτής.[18] Η επικράτεια αυτή πρέπει να διαμορφώθηκε οριστικά μετά τα μέσα του 17ου αιώνα, όταν ενσωματώθηκαν στην επαρχία της Προύσας τμήματα της περιφέρειας που κατά καιρούς συνιστούσαν πατριαρχικές εξαρχίες, όπως οι Ελεγμοί και τα Μουδανιά. Η μελέτη του θεσμού της πατριαρχικής εξαρχίας βοηθά στην καλύτερη κατανόηση των εξελίξεων σε ό,τι αφορά την έκταση και το ποίμνιο της μητρόπολης. Το 1652 έχουμε μια επιβεβαίωση του εξαρχικού καθεστώτος των Ελεγμών και συγχρόνως την πληροφορία ότι κάποιο διάστημα ο οικισμός είχε ενσωματωθεί μαζί με την Τρίγλια στη μητρόπολη Προύσης. Συγκεκριμένα, ο Πατριάρχης Παΐσιος με «σιγιλιώδες γράμμα» που εκδίδει μετά την 1η Σεπτεμβρίου του 1652 ακυρώνει την υπαγωγή των δύο πατριαρχικών εξαρχιών ως ενοριακών στη μητρόπολη Προύσης και τις εκχωρεί στον πρωτοκανόναρχο της Μεγάλης Εκκλησίας Δημήτριο: Επιβεβαιώνεται ότι τα χωριά Τρίγλια και Ελεγμοί ήταν, από παλαιοτάτων χρόνων, σταυροπηγιακά, «δεσποζόμενα και διοικούμενα παρά του κατά καιρούς [...] εξάρχου», επομένως η ένωσή τους με τη μητρόπολη Προύσης είναι παράνομη. Κάθε πατριαρχικό γράμμα που τυχόν βρίσκεται στα χέρια του μητροπολίτη Προύσης και δηλώνει το αντίθετο είναι άκυρο. Το σιγιλιώδες αυτό επιβεβαιωτήριο γράμμα δίνεται «τω τιμιωτάτω και λογιωτάτω πρωτοκανονάρχω» της Μεγάλης Εκκλησίας Δημήτριο.[19]

Κείμενο του 1658 υποδηλώνει ότι τα Μουδανιά είχαν πάψει να αποτελούν πατριαρχική εξαρχία και είχαν ενσωματωθεί στη μητροπολιτική περιφέρεια της Προύσας. Συγκεκριμένα το 1658 η σύνοδος αποφασίζει να καθαιρέσει το μητροπολίτη Προύσης Μελέτιο για κάποια παραπτώματα: «Καθαιρείται και στερείται της αρχιεροσύνης ο μητροπολίτης Προύσης, Μουντανίων και Τριγλίας Μελέτιος, επειδή δεν παρουσιάστηκε ενώπιον της συνόδου να απολογηθεί για την απρεπή συμπεριφορά που επέδειξε και για τα βαρύτατα παραπτώματα τα οποία του είχαν προσάψει ο κλήρος και ο λαός της μητρόπολης αυτής. Η καθαίρεσή του γνωστοποιείται από τον Πατριάρχη στους χριστιανούς της επαρχίας του».[20] Ως προς το χρόνο που τα Μουδανιά ενσωματώθηκαν στη μητρόπολη Προύσης, φαίνεται ότι αυτό συνέβη το Μάιο του 1657. Όταν ο Προύσης Παρθένιος εκλέχτηκε Οικουμενικός Πατριάρχης, στο υπόμνημα εκλογής αναφέρεται: «Εκλέγεται Οικουμενικός Πατριάρχης ο μητροπολίτης Προύσης και Τριγλίας Παρθένιος. Ο εκλεγείς Πατριάρχης θεωρείται διάδοχος "του... αδίκω θανάτω καταδικασθέντος" Παρθενίου Γ΄, δεδομένου ότι η ολιγοήμερη Πατριαρχία του Γαβριήλ Β΄ κρίνεται άκυρη, επειδή οι αρχιερείς "δυναστευθέντες" συγκατένευσαν. Συνυποψήφιοι του Παρθενίου Δ΄ ήταν οι μητροπολίτες Λαρίσης Διονύσιος και Σμύρνης Μακάριος».[21] Αυτό κατά την Παΐζη σημαίνει ότι τότε τα Μουδανιά δεν είχαν ακόμα ενσωματωθεί στη μητρόπολη Προύσης και ότι ο Μελέτιος, ο οποίος διαδέχτηκε τον Παρθένιο, ήταν αυτός που φρόντισε να αλλάξει το εκκλησιαστικό καθεστώς τους.[22]

Στην ίδια συλλογιστική η Παΐζη εντάσσει την έμμεση μαρτυρία του Χρυσάνθου Ιεροσολύμων για τα Μουδανιά. Στο Συνταγμάτιον που συνέταξε και εξέδωσε το 1715 δεν τα αναφέρει. Είναι πιθανό μετά την καθαίρεση του Μελετίου τα Μουδανιά να επανήλθαν στην τάξη των πατριαρχικών εξαρχιών. Ίσως όμως η παράλειψη αυτή να σημαίνει ότι τα Μουδανιά

Συγγραφή : Τερεζάκης Γιώργος (7/3/2007)
Για παραπομπή : Τερεζάκης Γιώργος , «Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», 2007, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5954>

Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

ήταν ενοριακά της μητροπόλεως, δεν αναφέρονταν όμως στον τίτλο του αρχιερέα Προύσης. Προς την τελευταία υπόθεση οδηγεί και η πληροφορία που ανέφερε στο οδοιπορικό του ο Χρύσανθος Ιεροσολύμων, ο οποίος πέρασε από τα Μουδανιά το 1724. Σημείωσε ότι έφτασε εκεί στις 9 Ιουνίου, «ένθα εξήλθεν ο άγιος Προύσης κυρ Κύριλλος μετά του κλήρου αυτού εις υπάντησίν μας», τελετή που ήταν απίθανο να είχε γίνει στα Μουδανιά αν ήταν τότε πατριαρχική εξαρχία.[23]

Το 1883 ο Βασίλειος Κανδής συνέταξε μια μελέτη για την πόλη της Προύσας. Ενδιαφέροντα είναι τα αριθμητικά δεδομένα που παραθέτει από τα τέλη του 19ου αιώνα.[24] Στο ίδιο πλαίσιο ο Κανδής κάνει λόγο για τους δήμους (καϊμακαμλίκια) που υπάγονταν στη διοίκηση Προύσας στα τέλη του αιώνα: «Μιχαλήτς (Μελιτούπολις) απέχον 13 ώρας, Εδιρνάζ (Αδριανοί) 9, Κερμαστή (Κρεμαστή) 12, Μπιλε ζίκ (Βηλόκωμα) 18, Σογούδ (Θηβάσιον) 24, Γκιολ Παζάρ 26, Λεύκη 18, Καραδζέ 25, Κεμλέκ (Κίος) 6, Παζάρ Κιοί 10, Γενί-σεχέρ 12, Μουδανιά 5, Τρίγλια 7, Ινεγκιόλ (Αγγελόκωμα) 10, Παζαρδζήκ 16, Δουμανίτς 18, Χερμεντζίκ 12, Κιοκτσέ Δαγ 16».[25] Αναφέρεται επίσης στα χωριά και τις κώμες που υπάγονταν στην εκκλησιαστική διοίκηση της μητρόπολης Προύσης.[26]

Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχει συγκεντρώσει η Σία Αναγνωστοπούλου, η λίστα των οικισμών που περιλάμβανε η μητρόπολη Προύσης κατά τις αρχές του 20ού αιώνα συμφωνεί απόλυτα με την παραπάνω. Στο δυναμικό της μητρόπολης εντάσσονταν συνολικά 25 ενοριακοί ναοί, 33 ιερείς, 14 σχολεία αρρένων και 7 θηλέων.[27] Τέλος, σε ό,τι αφορά την αριθμητική ισχύ του ελληνορθόδοξου στοιχείου στις αρχές του 20ού αιώνα, τα αναφερόμενα δεδομένα για τις παραπάνω πόλεις και χωριά, που μοιράζονταν μεταξύ των καϊμακαμλικιών Προύσας, Μουδανιών και Κίου, δίνουν άθροισμα 25.692.[28] Σε στοιχεία που παρατέθηκαν από το Σύλλογο Μικρασιατών «Ανατολή» το 1931 και υποτίθεται ότι αντικατοπτρίζουν την κατάσταση κατά το 1912 παρατίθεται ο υπερβολικά μεγαλύτερος και μάλλον αναξιόπιστος αριθμός των 61.535 κατοίκων.[29]

---

1. Darrouzès, J., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae* (Paris 1981), σελ. 418, αρ. 20.

2. Miklosich, F. – Müller, J., *Acta et Diplomata Graeca Medii Aevi Sacra et Profana* I (Vienna 1862), σελ. 14, 15, 18, 19, 30, 34, 36, 41.

3. Βρυώνης, Σ., *Η Παρακμή του Μεσαιωνικού Ελληνισμού στη Μικρά Ασία και η διαδικασία του εξισλαμισμού από τον 11ο στο 15ο αιώνα* (Αθήνα 2000), σελ. 257.

4. Πατρινέλης, Χ.Γ., «Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αι.)», *ΔΚΜΣ* 7 (1988-1989), σελ. 23.

5. Darrouzès, J., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae* (Paris 1981), σελ. 419· Ζαχαριάδου, Ε., *Δέκα Τουρκικά Έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)*, (Αθήνα 1996), σελ. 131, 157, 175.

6. Πατρινέλης, Χ.Γ., «Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αι.)», *ΔΚΜΣ* 7 (1988-1989), σελ. 27.

7. Ζαχαριάδου, Ε., *Δέκα Τουρκικά Έγγραφα για τη Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)*, (Αθήνα 1996), σελ. 132.

8. Πατρινέλης, Χ.Γ., «Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αι.)», *ΔΚΜΣ* 7 (1988-89), σελ. 9, 16, 21-22.

9. Πατρινέλης, Χ.Γ., «Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αι.)», *ΔΚΜΣ* 7 (1988-89), σελ. 16-18.

10. Πατρινέλης, Χ.Γ., «Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αι.)», *ΔΚΜΣ* 7 (1988-89), σελ. 20-22.

11. Πατρινέλης, Χ.Γ., «Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αι.)», *ΔΚΜΣ* 7 (1988-89), σελ. 25-26.

12. Αδαμαντιάδης, Β., "Η εκκλησιαστική επαρχία Προύσης", *Μικρασιατικά Χρονικά* 8 (1955), σελ. 107.

Συγγραφή : *Τερεζάκης Γιώργος* *(7/3/2007)*
Για παραπομπή : *Τερεζάκης Γιώργος , «Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», 2007, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5954>

Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

13. Αναγνωστοπούλου, Σ., *Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες: από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος* (Αθήνα 1997), σελ. 354.

14. Αναγνωστοπούλου, Σ., *Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες: από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος* (Αθήνα 1997), σελ. 355.

15. Αναγνωστοπούλου, Σ., *Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες: από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος* (Αθήνα 1997), σελ. 355.

16. Αναγνωστοπούλου, Σ., *Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες: από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος* (Αθήνα 1997), σελ. 497.

17. Αναγνωστοπούλου, Σ., *Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες: από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος* (Αθήνα 1997), σελ. 497-498.

18. Πατρινέλης, Χ.Γ., «Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αι.)», *ΔΚΜΣ* 7 (1988-89), σελ. 23.

19. Αποστολόπουλος, Δ.Γ. – Μιχαηλάρης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο* (Αθήνα 1987), σελ. 303.

20. Αποστολόπουλος, Δ.Γ. – Μιχαηλάρης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο* (Αθήνα 1987), σελ. 293.

21. Αποστολόπουλος, Δ.Γ. – Μιχαηλάρης, Π.Δ., *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου. Μια πηγή και ένα τεκμήριο* (Αθήνα 1987), σελ. 294.

22. Παΐζη-Αποστολοπούλου, Μ., *Ο θεσμός της πατριαρχικής εξαρχίας, 14ος-19ος αιώνας* (Αθήνα 1995), σελ. 211.

23. Παΐζη-Αποστολοπούλου, Μ., *Ο θεσμός της πατριαρχικής εξαρχίας, 14ος-19ος αιώνας* (Αθήνα 1995), σελ. 211.

24. Κανδής, Β., *Η Προύσα ήτοι αρχαιολογική, ιστορική, γεωγραφική και εκκλησιαστική περιγραφή αυτής* (Αθήνα 1883), σελ. 123.

25. Κανδής, Β., *Η Προύσα ήτοι αρχαιολογική, ιστορική, γεωγραφική και εκκλησιαστική περιγραφή αυτής* (Αθήνα 1883), σελ. 122.

26. Κανδής, Β., *Η Προύσα ήτοι αρχαιολογική, ιστορική, γεωγραφική και εκκλησιαστική περιγραφή αυτής* (Αθήνα 1883), σελ. 142-143.

27. Αναγνωστοπούλου, Σ., *Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες: από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος* (Αθήνα 1997), πίν. μητρόπολη Προύσας.

28. Αναγνωστοπούλου, Σ., *Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες: από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος* (Αθήνα 1997), πίν. Ρωμαίικου πληθυσμού, καζάς Προύσας, καζάς Γκεμλίκ, καζάς Μουδανιών.

29. Σοφιανός, Α.Γ., «Πίνακες στατιστικοί εμφαίνοντες την μικρασιατικήν ελληνικήν εκπαίδευσιν εις τας 23 επαρχίας του οικουμενικού θρόνου», *Αρχείον Πόντου* 13 (1948), σελ. 254.

Βιβλιογραφία :

- **Αναγνωστοπούλου Σ.**, *Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι Ελληνορθόδοξες Κοινότητες. Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997
- **Αποστολόπουλος Δ.**, **Μιχαηλάρης Π.**, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου, μία Πηγή και ένα Τεκμήριο*,

Συγγραφή : Τερεζάκης Γιώργος (7/3/2007)
Για παραπομπή : Τερεζάκης Γιώργος , «Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», 2007, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5954>

Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

	Αθήνα 1987
	Βρυώνης Σ., *Η παρακμή του Μεσαιωνικού Ελληνισμού στη Μικρά Ασία και η διαδικασία του εξισλαμισμού από τον 11ο στο 15ο αιώνα*, Αθήνα 2000, Γαλαταριώτου Κάτια
	Ζαχαριάδου Ελισάβετ, *Δέκα Τουρκικά Έγγραφα για τη Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)*, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 1996
	Σοφιανός Α., "Πίνακες στατιστικοί εμφαίνοντες την Μικρασιατικήν Ελληνικήν εκπαίδευσιν εις τας 23 επαρχίας του Οικουμενικού Θρόνου", *Αρχείον Πόντου*, 13, 1948, 248-254
	Acta et Diplomata Graeca Medii Aevi. Sacra et Profana, τόμ. 2, Miklosich, F. – Müller, J., Vienna 1862
	Darrouzès J., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris 1981
	Παΐζη-Αποστολοπούλου Μ., *Ο θεσμός της πατριαρχικής εξαρχίας, 14ος–19ος αιώνας*, Αθήνα 1995
	Πατρινέλης Χ., "Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αι.)", *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 7, 1988-1989, 9-50
	Κανδής Β., *Η Προύσα ήτοι αρχαιολογική, ιστορική, γεωγραφική και εκκλησιαστική περιγραφή αυτής*, Αθήνα 1883
	Αδαμαντιάδης Β., "Η εκκλησιαστική επαρχία Προύσης", *Μικρασιατικά Χρονικά*, 8, 97-128

Γλωσσάριο :

	εξαρχία, η
Περιφέρεια η οποία από εκκλησιαστική πλευρά δεν υπάγεται στην κοντινότερη μητρόπολη αλλά διοικείται είτε απευθείας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο (οπότε οι εκκλησιαστικές της πρόσοδοι εκχωρούνται σε κάποιον αξιωματούχο του Πατριαρχείου) είτε από κάποια σταυροπηγιακή μονή.	
	καϊμακαμλίκι, το
Οθωμανική διοικητική μονάδα που αντικατέστησε τον καζά στην Ύστερη Οθωμανική περίοδο, μετά τη διοικητική μεταρρύθμιση του 1864.	
	μπεράτι (βεράτι), το
Σουλτανικό έγγραφο κανονιστικού χαρακτήρα, με περιεχόμενο την απόδοση κάποιου αξιώματος ή την απονομή προνομίων σε άτομα ή ομάδες. Μπεράτια δίνονταν σε όλους τους κρατικούς λειτουργούς, αλλά και στα μέλη του ανώτατου κλήρου, όπως οι πατριάρχες και οι μητροπολίτες.	
	σταυροπήγιο, το
Μονή ή και ναός που υπάγεται απευθείας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και δεν έχει εξάρτηση από τον τοπικό επίσκοπο. Όταν ο όρος αφορούσε χωριά, σήμαινε ότι αυτά εξαρτιόνταν, ιδίως ως προς την εκκλησιαστική φορολογία των κατοίκων, απευθείας από το Πατριαρχείο και όχι από την τοπική μητρόπολη.	
	συνταγμάτιο, το
Στην εκκλησιαστική ορολογία του 19ου και του 20ού αιώνα ο όρος δηλώνει τα κείμενα που περιέχουν κατάταξη των εκκλησιαστικών αρχών με βάση την ιεραρχία τάξεως.	

Πηγές

Κανδής, Β., *Η Προύσα ήτοι αρχαιολογική, ιστορική, γεωγραφική και εκκλησιαστική περιγραφή αυτής* (Αθήνα 1883).

Βοηθ. Κατάλογοι

Πληθυσμός Προύσας, τέλη 19ου αιώνα

Συγγραφή : Τερεζάκης Γιώργος (7/3/2007)
Για παραπομπή : Τερεζάκης Γιώργος , «Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)», 2007, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5954>

Προύσης Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Μουσουλμάνοι	13.209	12.099	25.308
Αρμένιοι	2.657	2.856	5.513
Χριστιανοί	2.224	2.068	4.292
Εβραίοι	1.017	1.002	2.019
Πρόσφυγες			3.000
Ευρωπαίοι			100
Σύνολο			40.232

Πηγή: Κανδής, Β., *Η Προύσα ήτοι αρχαιολογική, ιστορική, γεωγραφική και εκκλησιαστική περιγραφή αυτής* (Αθήνα 1883), σελ. 123.

Γλώσσα του ελληνορθόδοξου πληθυσμού στα χωριά και τις κωμοπόλεις της μητρόπολης Προύσης, τέλη 19ου αιώνα

Όνομα	Ναοί και ενορίες	Γλώσσα
Μπαλίκ-Παζάρ	Ιωάννου Θεολόγου	Ελληνική
Καγιά-Μπασί	Αγίων Αποστόλων	Τουρκική
Ντεμίρ-Καπού	Ταξιαρχών	Τουρκική
Σουσουρλούκ	Παναγίας	Τουρκική
Καλασάνι	Ταξιαρχών	Τουρκική
Τεπεδζήκ	Ταξιαρχών	Τουρκική
Δεμυρδές	Κοιμήσεως	Ελληνική
Πλατύανος	Αγ. Αθανασίου	Τουρκική
Πελαδάρι	Ταξιαρχών, Παναγίας	Ελληνική
Ελεγμοί	Ταξιαρχών, Μονή αγ. Αβερκίου	Ελληνική
Νεοχώριον	Ταξιαρχών	Ελληνική
Μεσαίπολις	Αγ. Αποστόλων	Ελληνική
Μουδανιά	Αγ. Γεωργίου, Αγ. Θεοδοσίας	Ελληνική
Αλβανιτοχώρι	Αγ. Άννας	Ελληνική
Συγή	Ταξιαρχών	Ελληνική
Τρίγλια	Αγ. Γεωργίου Κάτω, Αγ. Ιωάννου, Αγ. Γ. Κυπαρισσώτου, Παντοβασιλίσσης, Αγ. Δημητρίου	Ελληνική

Πηγή: Κανδής, Β., *Η Προύσα ήτοι αρχαιολογική, ιστορική, γεωγραφική και εκκλησιαστική περιγραφή αυτής* (Αθήνα 1883), σελ. 142-143.